

16

1996

A
BÉKÉS MEGYEI
MÚZEUMOK
KÖZLEMÉNYEI

**A BÉKÉS MEGYEI MÚZEUMOK
KÖZLEMÉNYEI**

16

A millecentenárium évében

**Békéscsaba
1996**

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 16.
Publications of the Museums of the County Békés
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés

Sorozatszerkesztő:

Grin Igor

Szerkesztette:

Grin Igor
Réthy Zsigmond
Szabó Ferenc
Szatmári Imre

Technikai szerkesztő:

Szatmári Imre
Zvolenszki Györgyné

A tanulmányok lektorai:

Csizmazia György
Kovács Gyula
Molnár Zsolt
Réthy Zsigmond

Jankovich Dénes
Kemenczei Tibor
Mesterházy Károly
Somlói Éva
Benkő Elek

T. Bereczki Ibolya
Dankó Imre
Hajdú Mihály
Szabó Ferenc

A borítót tervezte:

Streit Miklós

ISSN 0139 – 0090

Tartalom – Inhalt – Contents

Kertész Éva:

- Védettségi adatok a Dél-Tiszántúl botanikai szempontból jelentős területeiről
– Angaben zum Schutz der aus botanischer Sicht bedeutenden Gebiete südlich
der Theiß 5

Domokos Tamás:

- Adatok Béli környékének malakológiai viszonyaihoz
– Angaben zu den malakologischen Verhältnissen der Gegend
von Bélmegyér 17

Réthy Zsigmond:

- Gerendás tájtörténete és élővilága
– Die Lebendige Umwelt und Landschaftsgeschichte von Gerendás 29

Sterbetz István:

- A reznek (*Otis tetra*) Magyarországon
– *Otis tetra* (Zwergtrappe) in Ungarn 49

Gyucha Attila:

- Kora vaskori leletek Sarkad határában
– Früheisenzeitliche Funde in der Gemarkung von Sarkad 67

Medgyesi Pál:

- Néhány Békés megyei avar kori és X–XI. századi lelet
– Funde aus der Avarzeit und aus dem X–XI. Jahrhundert
im Komitat Békés 129

Juhász Irén:

- X–XI. századi temetkezések Békés megye északi területén
– Bestattungen des X–XI. Jahrhunderts im nördlichen Teil
des Komitats Békés 157

Liska András:

- X–XI. századi temető Örménykúton
– Ein Friedhof aus dem X–XI. Jahrhundert in Örménykút 175

Szatmári Imre:

- Középkori templom feltárása Telekgerendás határában
– Die Freilegung des mittelalterlichen Kirchengebäudes
in der Gemarkung Telekgerendás 209

Gábor Gabriella:

- Egy középkori pártáöv rekonstrukciója
– Die Rekonstruktion eines mittelalterlichen Jungferngürtels 257

L. Sinkó Rozália:

- Adatok Füzesgyarmat népi táplálkozásához
– Beiträge zu völkischen Ernährungssitten von Füzesgyarmat 267

B. Szűcs Irén:

- Sárhajók a Békés megyei múzeumok gyűjteményeiben
– Schlammschiffe in der Sammlung der Museen des Komitats Békés 289

Szendrei Eszter:

- Két hajdani hajdúváros törökkori mondái
– Sagen aus der Türkenzeit zweier ehemaliger Haiduckenstädte 297

Jankovich B. Dénes:

- Adatok a Körösvidék középkori vízrajzához és a vizek hasznosításához
– Medieval data on the hydrography and the exploitation
of the Körös River 305

Blazovich László:

- Gyula városának és lakóinak jogi helyzete a középkorban
– Die Rechtslage von Gyula und seinen Einwohnern im Mittelalter 351

Kiss Anikó:

- A XVI. századi gyulai személynevek
– Gyulaer Personennamen aus dem XVI. Jahrhundert 367

Hévvízi Sándor:

- Békés megye török időszak utáni újratelepülése a helynevek tükrében
– Die Neubesiedlung des Komitats Békés nach der Türkenzeit im Spiegel
der Ortsnamen 381

Szilágyi Miklós:

- Domonkos János és a „Békésvármegyei Múzeum története”
– János Domonkos und die Geschichte des Békés-er Komitatsmuseums 395

Palov József:

- A szarvasi múzeum múltjáról és jelenéről
– Zur Vergangenheit und Gegenwart des Szarvaser Museums 437

Cs. Szabó István:

- A békéscsabai Gabonamúzeum
– Das Békéscsabaer Kornmuseum 449

Védettségi adatok a Dél-Tiszántúl botanikai szempontból jelentős területeiről

- Kertész Éva -

A Dél-Tiszántúl területe növényföldrajzi szempontból a Tiszántúl (*Crisicum*) flórajáráshoz tartozik. A természeti környezet gyors pusztulása e vidék élőhelyeit sem kerülte el.

Az 1970-es évek közepétől a *Békés megye természeti képe* c. program keretében a természetvédelemmel foglalkozó szakemberek egyik feladata a rohamosan változó tájban a természetes vegetáció maradványainak (rétek, legelők, erdők, védett növények) felkutatása, értékeinek rögzítése, és védetté nyilvánítása lett.

E munka keretében még az utóbbi években is jelentős területek kerültek védelem alá.

Az alábbi dolgozatban ezekből a botanikai szempontból értékes területekből szeretnék néhányat bemutatni (a teljesség igénye nélkül), amelyek részben reprezentálják a táj még fennmaradt jellegzetes vegetációtípusait.

Szeghalom Kék-tó

Szeghalom környékén (Csikéri-legelő, Szeghalmi-Mágor) a legelőkön, kaszálókon, a Fok-közi-erdő belsejében gyakran találkozhatunk lefolyástalan laposokkal, erekkel, vadvizekkel.

Mélységük sekély, de nagyobb területet is elboríthatnak, néhol bővebb vízü erekkel is kapcsolatban állnak.

A Szeghalmi-Mágoron (Nagytúlakörös) a hajdani Sárrét flóráját idéző kisebb-nagyobb nádasfoltok is előfordulnak.

A Szeghalmi Kék-tó hosszan elnyúló laposában az alábbi növénytársulások különíthetők el: *Scirpo-Phragmitetum sparganietosum* – (nádas); *Caricetum elatae* – (zsombéksásos); *Schoenoplectus tabernaemontani* – (sziki kákás); *Agrostio-Beckmannietum* – (hernyópázsitos rétet).

Az 1991. október 17-i felvételelem alapján a *Scirpo-Phragmitetum sparganietosum* subasszociációban a következő fajokat találtam: *Sparganium erectum*, *Cirsium arvense*, *Glyceria aquatica*, *Iris pseudocorus*, *Galium palustre*, *Butomus umbellatus*, *Alopecurus pratensis*, *Alopecurus geniculatus*, *Epilobium hirsutum*, *Epilobium parviflorum*, *Lycopus europeus*, *Lycopus exaltatus*, *Lythrum virgatum*, *Lythrum salicaria*, *Inula britannica*, *Beckmannia eruciformis*, *Juncus conglomeratus*, *Juncus inflexus*, *Rorippa amphibia*, *Rumex stenophyllus*, *Rumex obtusifolius*, *Potentilla reptans*, *Ranunculus repens*, *Symphytum officinale*.

A társulás karakterfaját adó nád (*Phragmites communis*) az állandó vízborítás hiánya miatt teljesen hiányzik, helyét a sekély vízmélységű helyekre jellemző ágas békabuzogány (*Sparganium erectum*) vette át.

Állományában a nádi, mocsárréti növényfajok keverednek, – sárga nőszirm (Iris pseudocorus), virágkaca (Butomus umbellatus), vízi peszérce (Lycopus exaltatus).

Felszínét a békalencse-hínár tagjai borítják; apróbékalencse (Lemna minor), bojtosbékalencse (Spyrodela polyrhiza), rucaöröm (Salvinia natans).

A tavaszi vízborítás után a nyári kiszáradó periódusban a tófenéken megtalálható volt a nagy viziboglárka (Batrachium aquatile), a pocsolya látonya (Elatine alsinasturum) és a vízmelléki csukóka (Scutellaria galericulata).

Az Alföldön egykor elterjedt, ma a lecsapolások miatt már eltűnőben levő növény-társulás a zombéksásos (Caricetum elatae). A Kék-tó egy részét kitevő zombékos igen jó fészkelőhelyet biztosít a nagyon gazdag madárvilágnak.

Jellemző fajai közül fő állományalkotó a zombéksás (Carex elata). A tó szélén jelenik meg állományuk, és csak ritkán keveredik bele más sásfaj; deres sás (Carex flacca), bókoló sás (Carex melanostachya).

A szikes tavak vízfeltörései szakaszain alakul ki a sziki kákás mocsár (Schoenoplectus tabernaemontani).

A tó parkközeli elszikesedő részein található az ecsetpázsitos (Agrostio-Alopecuretum pratensis), és a hernyópázsitos sziki rét (Agrostio-Beckmannietum) zonációi.

A védett terület jelentős részét a Kék-tó foglalja el. Hozzá csatlakozik a Csikéri-legelő ürmös (Artemisio-Festucetum pseudovinae) és cickóros (Achilleo-Festucetum pseudovinae) sziki gyepe.

Erősen degradálódott löszgyep maradványfoltjaiban a védett erdősztyepp növény a macskahere (Phlomis tuberosa) díszlik. Ezek a növények a löszpusztai tölgyesek szegélyeit borították. A Csikéri-legelőtől Ny-ra a Határ-csatorna mindkét oldalán kb. 60 m²-es foltban a macskahere mint „tanunövény” valószínűleg szintén az erdő hajdani vonalát követi.

Javaslat a védelemre: A Kék-tó fokozatos kiszáradása és feltöltődése figyelhető meg. Oka részben az aszály, részben pedig az, hogy a tavaszi vagy nyáreleji mesterséges vízszintemelés a csatornából az utóbbi években elmaradt. Szükséges volna a Kék-tó állandó 20–40 cm-es vízborításának megoldása.

A legelő és a mocsár túllegeltetett (marhalegelő). A taposást, bolygatást a mezei iringó (Eryngium campestre), a bókoló bogáncs (Carduus nutans) túlszaporodása jelzik.

Gyulavári Sitka-erdő

Síkvidéken, nagyobb folyók felsőbb ártéri szintjein alakulnak ki az ún. keményfa-ligetek, vagy tölgy-kőris-szil ligeterdők (Fraxino pannonicae-Ulmetum).

A Fekete-, Fehér- és a Kettős-Köröst követő Gyulavári és Dobozi erdőkben csak mozaikosan található meg a tölgy-kőris-szil ligeterdő gyöngyvirágos típusának (Fraxino pannonicae-Ulmetum convallarietosum) egy-egy töredéke.

Aszerint, hogy a ligeterdő talajnedvesség ellátottsága milyen fokozatot képvisel, többféle aljnövényzetű típust különböztetünk meg, és ennek megfelelően természetvédelmi kezelésük is eltérő.

A Gyulavári Sitka-erdőben a 128 A és a 129 A jelű erdőrészekben a félnedves, és egy foltban 127 A a gyöngyvirágos tölgyes száraz típusát találhatjuk meg.

Az üde, félnedves talajú erdőtípus talaja mély, humuszban gazdag, jó vízgazdálkodású. Ezen a termőhelyen a kocsányos tölgy igen jó, erőteljes növekedésű. Nem véletlen, hogy éppen ezek az erdőfoltok képviselik a legnagyobb erdőgazdasági értéket. Lombkoronaszintjében a kocsányos tölgy dominál (1,60–1,80 cm Ø), mellette a magyar kőris, a vénic szil és a vadvörte fordul elő. Cserjeszintje gazdag. Fő alkotói a veresgyűrű som, mezei juhar, bodza, erdőszélen a galagonya és a kökény.

A típusra jellemző lágyszárú növények a gyöngyvirág (*Convallaria majalis*), és a széleslevelű salamonpecsét (*Polygonatum latifolium*).

Kísérő ligetedei fajok: *Viola elatior*, *Galeopsis speciosa*, *Circea lutetiana*, *Corydalis cava*, *Lamium galeobdolon*, *Lamium maculatum*, *Rumex sanguineus*, *Stachys silvatica*, *Ficaria verna*, *Arum orientale*.

Túlszaporodás esetén a gyomosodást jelző fajok a csalán *Urtica dioica*, *Galium aparine*, *Torylis japonica*, *Arctium lappa*.

A talajvízszint csökkenését, a degradáció különböző jeleit mutatja a 127 A erdőtagban levő gyöngyvirágos típus töredékes állománya.

Uralkodó faj itt is a kocsányos tölgy. Állománya azonban kiritkult, cserjeszintje néhány maradvány tatárjuhar, mezei szil, és veresgyűrű som kivételével szinte teljesen hiányzik.

A gyöngyvirág (*Convallaria majalis*) azonban még megtalálható egy kb. 15x15 m²-es foltban, azonban a ligetedei fajok itt már alig képviselik az asszociációt.

A kiszáradó termőhelyek egyik jelentős veszélye az erdei ökoszisztémák károsodása.

Egyik fontos tényező a ligeterdő dús cserjeszintjének megőrzése.

Feltétlenül indokolt néhány ilyen „túlkoros” faállományú gyöngyvirágos típus fenntartása nemcsak erdőművelési, hanem természetvédelmi szempontból is, hiszen ezek a maradványerdők a ligetedei fajok géncentrumait is jelentik.

Az erdők talajvízszintjének általános csökkenése a Körösmenti erdők néhány hegyvidéki jellegű növényfajának megritkulását, illetve eltűnését okozta. Ezért is fontos a töredékeiben megmaradt reliktumjellegű erdőfoltok fenntartása és védelme.

A Gyulavári-erdő Bányarét nevű védett erdeje hasonló problémával küzd. A tartós aszály és vízlevezetés hatására a terület gyomosodik, az idős kocsányos tölgyek igen gyorsan pusztulásnak indultak. Néhány jellegzetes karakterfajt már évek óta nem találunk: pl. *Nephrodium filix-mas*, *Platanthera chlorantha*, *Leucjum aestivum*.

Természetvédelmi kezelése, rekonstrukciója folyamatos vízvisszatartással, illetve időszakos nedvesítéssel lehetséges.

Tótkomlói törpemandulás (Amygdalus nana)

Tótkomlós–Kaszaper között a 38–39-es km-kőnél az útszéli gyepsávban három erőteljes foltban (17x5 m², 10x3 m², 5x5 m²) törpemandula (*Amygdalus nana*) maradványfolt található.

A törpemandulás jellemző tagja a tatárjuharos lösztölgyeseknek és a sziki tölgyeseknek is. Régi, viszonylag bolygatatlan határmezsgyéken, vasúti töltés oldalában a macskaherevel, szennyes ínfűvel, pusztai meténggel az egykori löszerdők vonalát kö-

vetik. A törpemandula, népies nevén „hangabarak” kb. 0,70 cm magas, rózsaszínű virágai április elején, közepén nyílnak.

Békés megyében Csorvás, Kondoros térségében a mezsgyéken még több helyen előfordult, de itt szinte teljesen áldozatává vált a nagyüzemi táblák kialakításának. A Mezőhegyes–Tompapuszta vasúti töltésen található kb. 10 m²-es állománya is veszélybe került, ezért ebből az állományból néhány tő áttelepítésre került a Battonya Kistompapusztai védett löszpusztagyepbe.

A törpemandulást körülvevő gyepsáv is védendő, mert a ma már csak nagyon kis területen megtalálható löszpusztagyep (*Salvio-Festucetum rupicolae*) fajgazdag társulása is értékes. Többek között a kék virágú védett pusztai meténg (*Vinca herbacea*) is előfordul.

A mintavétel alapján a gyepet a következő jellegzetes fajok alkotják: *Festuca rupicola*, *Thalictrum minus*, *Salvia nemorosa*, *Verbascum lychnitis*, *Carduus hamulosus*, *Linaria angustissima*, *Achillea pannonica*, *Astragalus cicer*, *Ornithogalum pyramidale*, *Stachys recta*, *Ajuga genevensis*, *Salvia verticillata*, *Hypericum elegans*, *Anchusa barleri*, *Artemisia campestris*, *Vinca herbacea*, *Rubus caesius*, *Euphorbia virgata*, *Trifolium montanum*, *Galium verum*, *Rosa gallica*, *Prunus spinosa*.

Javaslat a védelemre: A törpemandulát tövestől kiásni, virágját leszedni nem szabad (magról szaporítható). A növény fennmaradását nagymértékben veszélyezteti a szántó-föld felől a kiszántás, a vegyszeres gyomirtás és az égetés.

A Battonya Kistompapusztai rét

A Battonya–mezőkovácsházi út 8-as kilométerkövétől nyugatra a Száraz-ér által körülölelve találhatjuk meg a Battonya Kistompapusztai védett löszpusztarétet. Területe 20 ha.

Fennmaradása elzártságának és a lakott területektől való nagyobb távolságának köszönhető.

Az eredeti posztglaciális xeroterm maradványfajokat őrző reliktum területek ma már valóban nagyon ritkák, és ennek érdekessége, hogy mindegyik szigorúan védett reliktumfolt a Dél-Tiszántúlon található. (Pusztaföldvár Tatársánc, Csorvás erdélyi hérics /*Adonis transsylvanica*/, és Kondoros, kónya zsálya /*Salvia nutans*/ termőhelye.)

Az alföldi löszpusztagyepök cönológiai és ökológiai felvételezését ZÓLYOMI (1958–1967) végezte el.

A térszíntől kiemelkedő löszhátak ma már jelentős részben szántókká váltak, ez történt a békés-csanádi löszhát, hajdan nagykiterjedésű löszgyep (*Salvio-Festucetum rupicolae*) vegetációjával is.

Battonya és Kunágota környékén a „tályogyökér” is termett, ami egyaránt jelenthette a tavaszi és az erdélyi héricset (CSATHÓ 1986). Előfordulásukat ma is igazolja az a két tő tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), amely a Mezőhegyes–Battonya vasúti töltés oldalában talált menedéket (478–479 v. km között), a következő kísérőnövények társaságában: *Vinca herbacea*, *Amygdalus nana*, *Cytisus ratisbonensis*, *Teucrium chamaedrys*, *Hypericum tetrapterum*, *Viola ambigua*, *Salvia nemorosa*, *Stachys recta*.

KITAIBEL P. a Természettudományi Múzeum Növénytarában őrzött tátorján (*Crambe tataria*) példánya szerint Mezőhegyes környékén a löszgyepek e karakternövénye is élt.

A löszgyepvegetáció folyamatos átalakuláson ment át. Részben elszikessedett, részben kis területekre szorulva elgyomosodott.

A Battonya-kistompai védett terület kelet-nyugati elhelyezkedésű löszhátján árvalányhajas, fenyérfüves löszpusztagyepen (*Salvio-Festucetum rupicolae*) maradt fenn.

Mintafelvétel: *Stipa capillata*, *Poa angustifolia*, *Festuca rupicola*, *Chrysopogon gryllus*, *Centaurea scabiosa*, *Galium verum*, *Salvia nemorosa*, *Teucrium chamaedrys*, *Thymus marschallianus*, *Asperula cynanchica*, *Achillea setacea*, *Viola ambigua*, *Euphorbia cyparissias*, *Ornithogalum pyramidale*, *Vicia onobrychis*, *Andropogon ischaemum*, *Centurea ochroleuca*, *Thalictrum minus*, *Seseli varium*, *Stachys recta*, *Fragaria collina*, *Senecio jacobae*, *Leontodon hispidus*, *Plantago media*, *Genista tinctoria* ssp. *elator*, *Prunella laciniata*, *Potentilla impolita*, *Verbascum phoeniceum*, *Filipendula hexapetala*, *Silene otites*, *Astragalus cicer*, *Verbascum lichnytis*, *Hypericum tetrapetrum*, *Cirsium eryophorum*, *Knautia arvensis*, *Phlomis tuberosa*.

Domináns fajai a barázdált csenkesz (*Festuca rupicola*), kunkorodó árvalányhaj (*Stipa capillata*), a réti perje (*Poa angustifolia*), macskahere (*Phlomis tuberosa*), közönséges borkóró (*Thalictrum minus*) és az élesmosófű (*Chrysopogon gryllus*).

A löszpusztarétek karakterfajai közül megtalálható a kék atracél (*Anchusa barbellieri*), horgas bogáncs (*Carduus hamulosus*), csuklyás ibolya (*Viola ambigua*), késői pitypang (*Taraxacum serotinum*).

Az erdősztyepp fajok közül a macskaherén és a közönséges borkórón kívül a sarlós gamandor (*Teucrium chamaedrys*), a nyúlárnyék (*Asparagus officinalis*), csattogó szamóca (*Fragaria collina*), méreggyilok (*Cynanchum vincetoxicum*), tarka koronafürt (*Coronilla varia*), buglyos kocsord (*Peucedanum alsaticum*), keskenylevelű gyujtoványfű (*Linaria angustissima*), nagyvirágú magyar szegfű (*Dianthus giganteiformis*), sokvirágú boglárka (*Ranunculus polyanthemus*), és a jakabnapj aggófű (*Senecio jacobae*) vannak jelen.

(A német peremizs *Inula germanica* is előfordul a védett területen kívül Medgyesegyháza–Mezőkovácsháza között a 29-es kilométerkőnél, kb. 6 m²-es foltban.)

A löszgyepet alkotó fajok kb. egynegyedét a sztyepprétek (*Festucion rupicolae*), és a szárazgyep (*Festucion*) tagjai alkotják. Igen nagy részesedéssel a barázdált csenkesz (*Festuca rupicola*) és a réti perje (*Poa angustifolia*). Bolygatott helyeken nagy foltokat alkotnak a ligeti zsálya (*Salvia nemorosa*), a tejoltó galaj (*Galium verum*), és a hólyagos csűdfű (*Astragalus cicer*).

Néhány említésre méltó faj még ebből a csoportból: pusztai meténg (*Vinca herbacea*), hegyi len (*Linum austriacum*), koloncos legyezőfű (*Filipendula hexapetala*), változó galaj (*Seseli varium*), vastövű imola (*Centaurea scabiosa*), kosborképpű veronika (*Veronica orchidea*).

Az aranyfürt (*Aster lynosiris*) itt teljesen hiányzik, csak Békéscsaba, Szeghalom erdősztyepp-rétjein fordul elő.

Őszi aspektusban a sziki őszirózsa (*Aster punctatus*) lila foltjai jelennek meg.

Május közepétől a nedvesebb részeken a kakascímer (*Rhinanthus rumelicus*) tömegétől sárgállik a puszta. Tavasszal jelennek meg a mezei tyúktaraj (*Gagea pratensis*), a salátboglárka (*Ficaria verna*) és nyúlánksárma (*Ornithogalum pyramidale*).

Az elszikesedés első lépcsőfokán a cickóros lőszlegelő (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*) asszociáció megjelenése tipikus.

A löszhát két oldalán a térszín csökkenésével és a szikesedés előrehaladtával ez a jelenség figyelhető meg.

A legalacsonyabb részeket a hernyópázsitos rét (*Agrostio-Beckmannietum*) és a sziki mézpzásitos rét (*Puccinellietum limosae*) foglalja el.

A Száraz-ér közelében a löszgyep degradáltabb foltjaiba, legszebb képviselője a kövér aggófű (*Senecio doria*) díszlik.

A löszpusztagyep reliktum területeket is erőteljes kulturhatás éri. Így a rendszeres kaszálás, legeltetés és az ezekkel együttjáró taposás.

A Battonya kistompai védett terület éppen viszonylagos nagysága és elzártsága miatt alkalmas lehet természetvédelmi problémák tisztázására, pl. kaszálás, illetve néhány bizonyítottan ebben a térségben előforduló növény visszatelepítésére (pl. tavaszi és erdélyi hérics, tatorján, kónya zsálya).

Szabadkígyós Makkos-hát – Mezőgyán Eperjesi-gyep

A sziki erdősztyepp (*Peucedano-Asteretum sedifolii*) ma hazánkban az egyik legkisebb kiterjedésű területen fennmaradt növénytársulása. Érdekes az is, hogy magyarországi előfordulásai egyetlen flórajárára, a *Crisicumra* (Tiszántúl) korlátozódik.

A sziki erdősztyepp-rétek sajátos, és igen gazdag fajösszetétele még igen jól tanulmányozható az országos jelentőségű Bélmegyeri Természetvédelmi Területen. A Tiszántúlon a társulás jelentősebb védett területei a Hortobágyi Nemzeti Parkban lévő Ohati és Újszentmargittai-erdő, valamint a Hencidai Csere-erdő.

Az utóbbi években munkám során folyamatosan térképezem a megyében még előforduló sziki erdősztyepp-réteket.

A sziki erdősztyepp-rét tisztásokat eddig Békéscsaba, Szabadkígyós, Póstelek, Gerla, Szeghalom, Körösladány, Kárászmegyer, Nagygyanté, Geszt, Zsadány, Mezőgyán térségében sikerült felkutatnom. Ezeknek nagysága, és degradáltságuk mértéke különböző.

Jellegzetes karakterfajuk az ősre terebélyesre növő sziki kocsord (*Peucedanum officinale*), az aranyfürt (*Aster lynosiris*), és a lila virágú réti őszirózsa (*Aster punctatus*).

A társulás jellegzetes, feltűnően szép védett növénye a korcs nőszirm (*Iris spuria*). E növények együttes jelenléte, de különösen a korcs nőszirm tömeges előfordulása tette indokolttá az alábbi két terület védetté nyilvánítását.

A Szabadkígyós északi határában elterülő Makkos-háton a sziki erdősztyepp-rét kisebb-nagyobb foltjai keverednek a szikes pusztai és löszpusztai elemekkel.

Május közepétől a szikes laposokban és az erdők szélén 2–300 tő korcs nőszirm (*Iris spuria*) virágzik.

A gyept a következő jellegzetes fajok alkotják: *Peucedanum officinale*, *Aster punctatus*, *Artemisia monogyna*, *Poa angustifolia*, *Limonium gmelini*, *Veronica spica-*

ta, *Fragaria collina*, *Alopecurus pratensis*, *Potentilla argentea*, *Serratula tinctoria*, *Galium verum*, *Festuca pseudovina*, *Asparagus officinalis*, *Hieracium piloselloides*, *Filipendula hexapetala*, *Prunus spinosa*, *Pyrus pyraeaster*, *Crataegus monogyna*.

Mezőgyán határában található az Eperjesi-gyep.* Ezen a 2–3 ha kiterjedésű réten kb. 5–6000 (1993) tő korcs nőszirm (Iris spuria) virágzik. Jelenleg a legeltetésen kívül túlzott bolygatásnak nincs kitéve, de a védelme fontos.

A terület jelentős része sziki erdősztyepp-rét (Peucedano-Asteretum sedifolii). A gyep összetétele: *Peucedanum officinale*, *Aster punctatus*, *Koeleria gracilis*, *Iris spuria*, *Limonium gmelinii*, *Festuca pseudovina*, *Artemisia monogyna*, *Potentilla alba*, *Plantago schwarzenbergiana*, *Asparagus officinalis*, *Fragaria collina*, *Peucedanum alsaticum*, *Thymus glabrescens*, *Cirsium eryophorum*, *Crataegus monogyna*.

Összefoglalás:

A fenitekben tárgyalt területek a javaslatok alapján védelemre kerültek, kivéve a szabadkígyósi Makkos-háti rétet, ami sajnos a mai napig nem védett, és a fokozatos elszántás létét fenyegeti. A mezőgyáni-gyep, a Biharugrai Tájvédelmi Körzet része lett. A Gyulavári reliktum erdőfolt védelme ellenére szintén veszélybe került, mert a körülötte levő erdőrészt kivágták, az utóbbi évek aszálya tovább csökkentette a terület fenntarthatóságának esélyeit.

Ennek ellenére a kutatások során az is nyilvánvalóvá vált, hogy a jelentős változások ellenére a terület vegetációtörténeti és növényföldrajzi szempontból értékes fajokat őrzött meg.

IRODALOM

BODROGKÖZY GY. (1980): Szikes puszták, és növénytakarójuk.
In: Békés Megyei Múzeumok Közleményei 6. 29–49.,
Szerk.: Réthy Zs. – Békéscsaba.

BORBÁS V. (1881): Békésvármegye flórája. MTA. Ért. XI., 1–105.

CSATÓ A. (1966): A Battonya–Kistompa-pusztai löszrét növényvilága.
In: Környezet és Természetvédelmi Évkönyv. 7. Szerk.: Réthy Zs. – Békéscsaba.

KERESZTHY–KÓSA (1979): A Gyulavári–Mályvádi erdőben létesítendő természetvédelmi terület botanikai indoklása. Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, Természettudományi Adattár. L. sz.: 1920/1988.

---

* Megjegyzés: A Magyarország Földrajzinév-tára II. Békés megye (FÖLDI 1980) kötetben ez a terület Eperjes néven szerepel. A Varjasi-gyep elnevezést a helyi hagyomány, gyűjtés alapján használok.

- KERTÉSZ É. (1989): A Dobozi ártéri liegeterdők florisztikai vizsgálata. In: Dobozi Tanulmányok, 17–30. Szerk.: Réthy Zs. – Békéscsaba.
- KOVÁCS A.–MOLNÁR Z. (1986). A Szabadkígyósi Tájvédelmi Körzet fontosabb növénytársulásai. In: Környezet és Természetvédelmi Évkönyv, 6. Szerk.: Réthy Zs. – Békéscsaba.
- KÖRMÖCZI L. (1989): A Holt-Körös menti természetközeli liegeterdő társulástani viszonyai. In: Dobozi tanulmányok, 31–43. Szerk.: Réthy Zs. – Békéscsaba.
- MÁTHÉ I. (1936): Növényzociológiai tanulmányok a Körös-vidéki liget- és szikes erdőkben. Acta Geobot. Hung. 1. 150–166. Bp.
- SOÓ R. (1964–1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I–IV. Bp.
- TÓTH A. (1988): Degradálódó hortobágyi löszgyepek reliktumfoltjainak synökológiai viszonyai. Tudományos kutatások a HNP-ben. Szerk.: Tóth A. – Debrecen.
- ZÓLYOMI B.–JAKUCS P. (1981): Természetes erdők, mesterséges állományok. Botanikai Közlemények, 68, 133–139.
- ZÓLYOMI B.–JANKÓ B. (1962): *Salvia nutans* L. und *S. betonicifolia* Ettl. in. Ungarn Acta. Bot. Hung

**Angaben zum Schutz der aus botanischer Sicht bedeutenden
Gebiete südlich der Theiß**

– Éva Kertész –

Resümee

Das beschleunigte Aussterben der natürlichen Umgebung hat auch die Lebensgebiete südlich der Theiß nicht verschont.

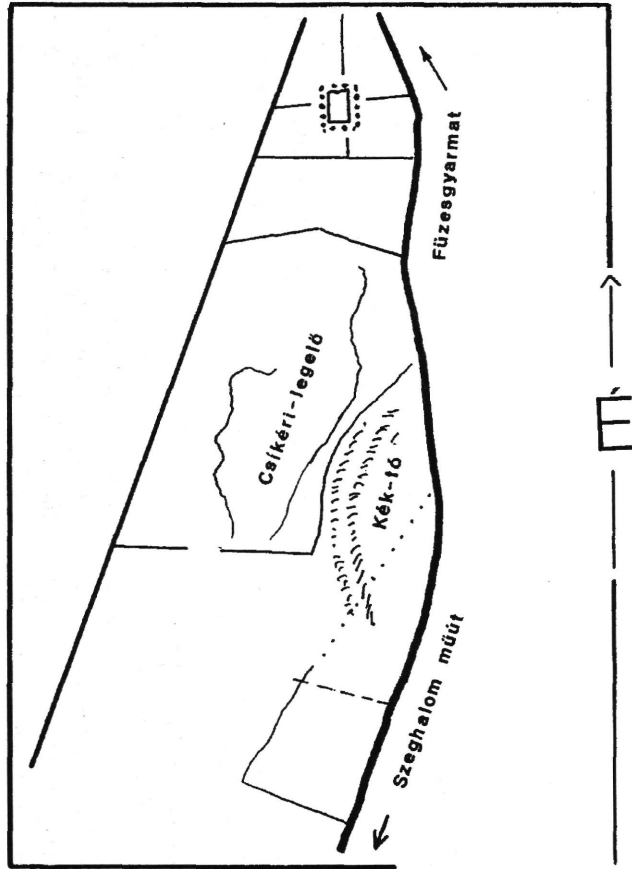
Die Arbeit befaßt sich mit der Vorstellung solcher, aus botanischer Sicht wertvollen Gebiete, welche teilweise die noch bestehenden charakteristischen Vegetationstypen dieser Landschaft repräsentieren.

Zu den als zu schützend empfohlenen Gebieten gehören moorige Riedgebiete, Überbleibsel des von Maiglöckchen bewachsenen Eichen–Eschen–Ulmen Parkwäldchens, Zwergmandel–Flecken, Löß–Pußtawiesen, kalkige Waldsteppen–Wiesen.

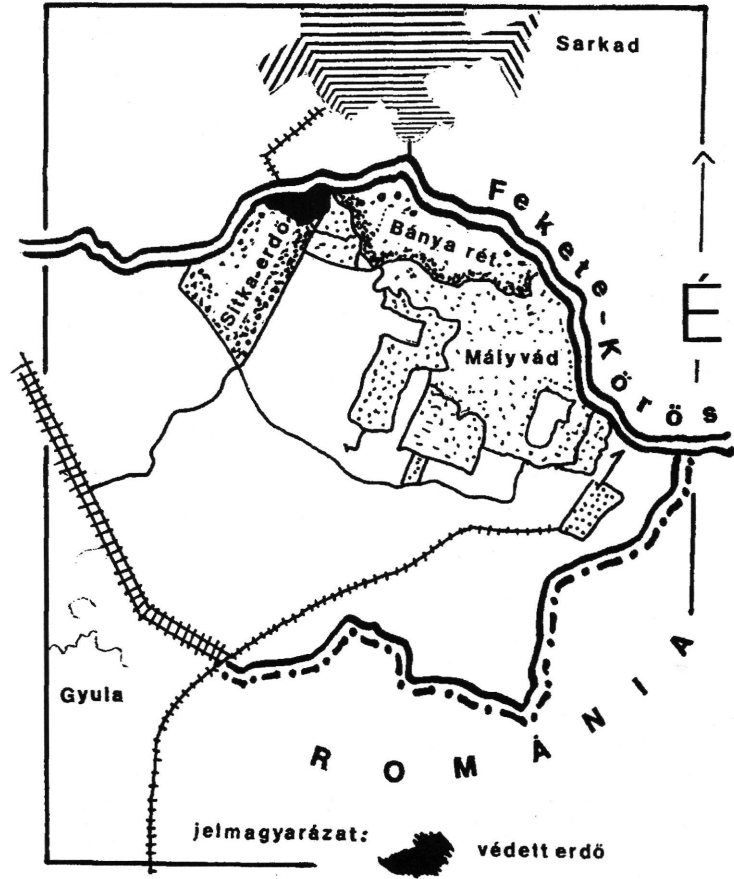
Dem Vorschlag entsprechend wurde mit Ausnahme eines Gebietes der Schutz für die obig erwähnten Gebiete bereits ausgesprochen. Trotz der bedeutenden Wandlungen im Gebiet südlich der Theiß wurden so Arten erhalten, die aus vegetationsgeschichtlicher und gewächsgeografischer Sicht äußerst wertvoll sind.

(Übersetzt von G. Dominka)

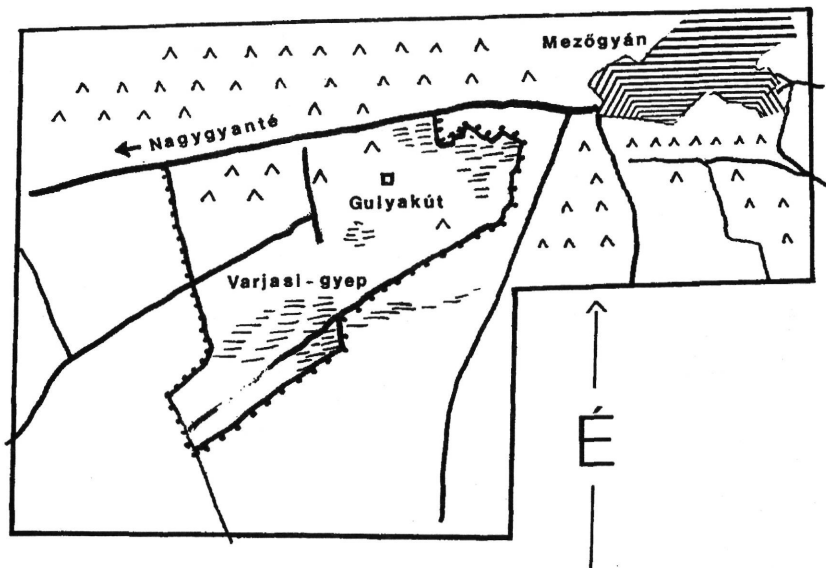
Kertész Éva
Munkácsy Mihály Múzeum
Békéscsaba,
Széchenyi u 9.
5600

1. kép: Szeghalom, Kék-tó.

2. kép: Gyulavári, Sitka-erdő.

3. kép: Mezőgyán, Varjasi-gyep.

4. kép: Törpemandula (*Amygdalus nana*) – Fotó: Kertész Éva.